

Pôda ako finančný produkt a predmet investovania

RNDr. Igor Šarmír. PhD, SPPK a Európsky hospodársky a sociálny výbor

Vývoj za posledné desaťročia nezadržateľne smeruje k postupnému zaradeniu všetkých sfér ľudskej existencie do oblasti podnikania, do všetkého je možné investovať, všetko možno kúpiť, všetko môže byť zdrojom zisku. Týka sa to i oblastí, kde to bolo donedávna vo väčšine civilizovaných krajín nemysliteľné alebo aspoň veľmi obmedzené, ako napríklad zdravotníctvo a školstvo. Predmetom investovania a špekulácií sa takto stali i základné agropotravinárske komodity^[1], na ktoré veľkí operátori už prakticky nenazerajú ako na prostriedok nevyhnutný k prežitiu ľudských jedincov, ale iba ako na finančný produkt, ktorý je potenciálne zdrojom výnosov. Podobne je to i v prípade vodných zdrojov, tradične spravovaných verejným sektorom, na ktoré si investori brúsia zuby. Negatívne skúsenosti s ich privatizáciou, tam kde k nej už došlo, viedli k prvej úspešnej občianskej iniciatíve^[2], kde občania EÚ žiadajú Európsku komisiu o prijatie opatrení na ochranu vodných zdrojov pred špekulantmi. Dramatická situácia ale nastáva i s poľnohospodárskou pôdou, ktorá je v mnohých častiach sveta vo veľkom zaberaná investormi rôzneho druhu a s rôznym zámerom, pričom výsledkom je skoro vždy úbytok potenciálu na výrobu základných potravín pre miestne, najmä chudobnejšie vrstvy obyvateľstva, v prospech agrokomodít určených na export, výroby biopalív alebo špekulatívneho (a reálneho) očakávania postupného zvýšenia jej ceny so zámerom následného odpredaja. Na web stránke SPPK bol už tento fenomén a jeho negatívne dôsledky analyzovaný. Odvtedy ale poverený spravodajca Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru, Kaul Nurm z Estónska, vypracoval základný pracovný dokument pre budúce stanovisko z vlastnej iniciatívy, ktorý naznačil ďalšie skutočnosti a súvislosti. Pracovný dokument a diskusie v študijných skupinách i v odbornej sekcii jasne ukázali veľkú komplexnosť danej problematiky z ktorej vyplýva pokúšenie paušálne kritizovať industriálny typ poľnohospodárstva a veľké podniky ako také, čo sa nestretlo s pochopením u časti odborníkov na poľnohospodárstvo spomedzi členov výboru (napokon, veľké podniky hrajú významnú úlohu i v agrárnom systéme SR). Na druhej strane, rodinné farmárstvo, ktoré je ponúkané ako alternatíva, má svoje limity a iba ťažko si možno predstaviť, že by v budúcnosti mohlo hrať rozhodujúcu úlohu v prvovýrobe. Je ale nepochybné, že je žiaduce zastaviť jeho úpadok a posilniť jeho význam. Vyžaduje si to ale zrealizovanie možnosti zakladania vrelo odporúčaných odbytových združení, čomu dnes bráni (nielen u nás) najmä platná legislatíva na ochranu hospodárskej súťaže.

Rokovanie odbornej sekcie NAT (poľnohospodárstvo, životné prostredie a rozvoj vidieka), ktoré sa uskutočnilo v Bruseli vo štvrtok 8. januára 2015, nakoniec odporučilo zamerať sa na špekulatívne skupovanie pôdy podnikateľskými subjektmi, ktoré primárne nemajú s poľnohospodárstvom nič spoločné - myslia sa tým najmä banky a finančný sektor ako taký. Tu je už negatívny dopad na výrobu potravín viac ako zrejmý, s pôdou sa nakladá iba ako s potenciálnym zdrojom výnosov, pričom formy ako sa k nim dopracovať môžu byť veľmi rôzne - spomeňme si napríklad na "transformáciu" vinohradov v okolí Bratislavy na stavebné pozemky. Spravodajca veľmi správne upozornil, že pôda nie je "produkt", pretože nebola "vyrobená" človekom, je to prírodný zdroj nevyhnutný pre život a preto je úplne legitímne, aby sa na ňu nevtáhovali čisto trhové mechanizmy.

Pri vymenovaní príčin bujnenia fenoménu špekulatívneho zaberania poľnohospodárskej pôdy, spravodajca Nurm úplne legitímne stigmatizoval na prvom mieste globalizáciu, ktorá je okrem iného cestou celosvetového inštalovania do praxe princípov extrémneho ekonomického liberalizmu. Pre neoliberálnu ideológiu a následne i pre globalizáciu sú voľný pohyb kapitálu a právo na investovanie

článkami viery a preto je kritika špekulatívneho zaberania poľnohospodárskej pôdy zároveň i tvrdou kritikou globalizácie. Toto si pravdepodobne úplne neuvedomovali zástupcovia podnikateľského sektoru v sekcii NAT, pretože skupovanie pôdy významnými nepoľnohospodárskymi operátormi bola kritizovaná všetkými bez rozdielu. Pripomínam, že kritika globalizácie bola doteraz v bruselských podmienkach tabu. Riziko stotožnenia pôdy s čisto finančnou investíciou je zrejme a dôsledky najmä pre potravinovú bezpečnosť sú nepochopiteľné. Investície do pôdy, tak ako je to už v prípade základných agrokomodít, nebudú nič iné ako finančné produkty vo forme najrôznejších komplexných "derivátov"^[3] s ktorými sa bude voľne obchodovať a štáty a inštitúcie zodpovedné za potravinovú bezpečnosť stratia možnosť do procesu zasiahnuť, pretože i vlastníctvo týchto aktív bude totálne neprehľadné a rozpustené do celého sveta – presne toto sa stalo v prípade toxických hypotekárnych aktív tzv. subprimov, ktoré iniciovali finančnú krízu v roku 2008. Tento mechanizmus je teda cestou do pekla a jeho ekonomické, sociálne a politické dôsledky môžu byť katastrofálne.

Iným aspektom, ktorý ale priamo súvisí s obsahom predchádzajúceho odseku, je dopad budúcej Dohody o Transatlantickom partnerstve a najmä systému súkromných arbitrácií zameraných na ochranu investícií (ISDS) na potenciálne snahy členských štátov EÚ regulovať trh s pôdou. Zaberanie poľnohospodárskej pôdy, najmä so špekulatívnym zámerom, je predovšetkým investícia, ktorá sa z pohľadu dnešného práva ničím nelíši od iných foriem investícií. Jednoducho, ak bude prijatý systém ISDS v rámci dohody s USA, členské štáty EÚ môžu zabudnúť na pokusy o ochranu svojho pôdneho fondu pred špekulantmi, pretože to bude považované za neprijateľné obmedzenie práv investorov. Závažnosť fenoménu zaberania poľnohospodárskej pôdy je teda ďalším významným argumentom v neprospech ISDS.

[1] Celosvetovou referenciou je v tomto prípade burza v Chicago

[2] Možnosť zakotvená v Lisabonskej zmluve, ktorá umožňuje občianskej spoločnosti za predpokladu dodržania stanovených podmienok a mimo štandardné postupy parlamentnej demokracie, nastoliť na program dňa problematiku alebo tému, ktorá sa zdá byť dôležitá, ale s ktorou sa politickí predstavitelia zaoberajú iba v nedostatočnej miere.

[3] Finančné produkty obsahujúce "aktíva" rôzneho druhu (okrem pôdy to môžu byť napr. hypotéky, štátne dlhopisy, firemné akcie)